

lâmiyye, dördüncü cilt *el-Kur'ân ve'l-İslâm*, beşinci cilt *Buhûş İslâmiyye* adlarını taşımaktadır. Ayrıca, bütün eserleri 1984 yılında Beyrut'ta Dârü'l-kütübî'l-Lübnanî tarafından yirmi altı kitap halinde *el-Mecmû'atü'l-kâmile li-mû'el-lefâtîl-üstâz 'Abbâs Maḥmûd el-'Aḳkâd* adıyla yayımlanmıştır. Bu yayımda, her biri dörder cilt tutan *el-'Abḳariyyâtü'l-İslâmiyye*, *el-İslâmiyyât*, *el-'Aḳâ'id ve'l-mezâhib*, yedi ciltlik *Terâcim ve siyer*, iki ciltlik *es-Sîretü'z-zâtiyye*, üç ciltlik *el-Edeb ve'n-naḳd*, birer ciltlik *el-Felsefetü'l-İslâmiyye* ve *Ḥaḳḳârâtü'l-İslâm* serileri olmak üzere yetmiş altı kitabı yer almıştır. Hamdi es-Sekkût'un bibliyografik çalışmasında onun muhtelif dergi ve gazetelerde neşredilen 3897 araştırması ve makalesi zikredilmiştir.

Otobiyografik Eserleri. 1. *Ene* (Kahire 1964). Dokuz bölümden meydana gelen eserde kendi hayatını anlatmaktadır. 2. *Ḥayâtü kalem* (Kahire 1964). Sanat, edebiyat ve Arap şiiri hakkındaki görüşlerini, özellikle de gazetecilik hayatına dair makalelerini Tâhir et-Tanâhî bu adla neşretmiştir. 3. *Âlemü's-süüd ve'l-ḳuyûd* (Kahire 1937). Hapishanedeki günlerini anlattığı bu eser, 1935 yılında *Kül-lü şey'* dergisinde tefrika edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Aḳkâd, *es-Sîretü'z-zâtiyye-1: Ene, ḥayâtü kalem (el-Mecmû'atü'l-kâmile içinde)*, Beyrut 1982; a.mlf., *Rudûd ve ḥudûd*, Beyrut, ts., s. 9; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 139-156; Abdülhay Diyâb, *Abbâs el-'Aḳkâd: nâḳid*, Kahire 1965, s. 175; Amir el-Aḳâd, *Lemeḥât min ḥayâtü'l-'Aḳkâd*, Kahire 1968; a.mlf., *Me'ârikü'l-'Aḳkâd es-siyâsiyye*, Beyrut 1973, s. 63; İzzeddin el-Emin, *Neş'etü'n-naḳd*, Kahire 1970, s. 155; Ahmed İbrâhîm eş-Şerîf, *el-Medḥal*, Beyrut 1974, s. 71; Şevki Dayf, *el-Edebü'l-'Arabî el-mu'âşır*, Kahire, ts., 136-145; Mustafa Sabri, *Mevḳifü'l-'aḳl*, Beyrut 1401/1981, IV, 10-15; Muhammed Mendür, *eş-Şi'rü'l-Misrî ba'de Şevḳî* [baskı yeri ve yılı yok], s. 139; Halit Zevalsis, *Abbâs Maḥmûd el-Aḳkâd: Hayatı Eserleri ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri* (doktora tezi, 1982), MÜ İlahiyat Fak.; Hamdi es-Sekkût, *Abbâs Maḥmûd el-'Aḳkâd*, Kahire 1403/1983, I-II; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fet-hullah), III, 266-267; Ahmed Mâhir el-Bakârî, *el-'Aḳkâd: er-recül ve'l-kalem*, Kahire 1404/1984; Kehhâle, *el-Müstedrek*, Beyrut 1985, s. 323-325; Muhammed Mehdi Allâm, *el-Mecma'iyyün fi ḥamsine âmen*, Kahire 1406/1986, s. 137-140; Siddika bint es-Siddîk, *Abbâs Maḥmûd el-'Aḳkâd*, Kahire 1986; Abdülkâdir Rızk et-Tavîl, *el-Maḳâle fi edebî'l-'Aḳkâd*, Kahire 1987; L. Vial, "al-'Aḳqâd (1889-1964)", *Arabica*, XI/3, Leiden 1964, s. 213-217; Muhammed Receb el-Beyyûmî, "el-Menḥa'l-İslâmî 'inde'l-'Aḳkâd", *Mecelletü'l-Ezher*, LIII/6, Kahire 1981, s. 1059-1068; R. Allen, "al-'Aḳkâd", *EI² Suppl.* (İng.), I, 57-58.

HALİT ZEVALSİZ

AKKÂM

(عكام)

Surre alayında görevli kişilere verilen unvan.

Akkâm sözlükte, "ücret karşılığı deve ile eşya taşıyan kişi, deve sürücüsü" anlamına gelir. Genellikle Arap olan akkâmlar, Osmanlı padişahlarının her yıl şâban ayının ortalarında Mekke ve Medine'ye gönderdikleri hediyeleri götürmekle mükellef idiler. Reislerine *akkâm-baş* denirdi. *Surre** alayına katılan akkâmlar sırtlarına kısa kollu, açık yakalı uzun beyaz gömlek, başlarına külâh giyerler, bellerine ipekli kumaştan kuşak bağlardı. *Surre* alayının önünde davullar ve dünbelekler çalarak Arapça şiirler okurlar, hoplaya zıplaya alayı şenlendirirlerdi. *Surre-i hümâyûnun* nakli hizmetinde kullanılan akkâmlar alay ile birlikte İstanbul'dan Şam'a kadar giderlerdi. Son derece becerikli olan çadırcı akkâmları, yollarda konaklanacak yere birkaç saat kala hızlıca önden ilerleyerek kafil gelmeden süratli bir şekilde çadırları kurar ve her türlü istirahat hazırlıklarını yaparlardı.

Ayrıca, Osmanlı ordusunun vezir ve yüksek rütbeli kumandanlarına ait çadırları kurup kaldırmakla görevli çadır mehterlerine de *akkâm* denirdi.

BİBLİYOGRAFYA:

BA, Cevdet-Evkaf, nr. 10115, nr. 17271, nr. 18692, nr. 17008; Ahmed Vefik Paşa, *Leḥçe-i Osmânî*, İstanbul 1306, II, 1326; Süleyman Şefik, *Hicaz Seyahatnâmesi*, İÜ Ktp., TY, nr. 4199, vr. 84-85; Pakalın, I, 40-41; II, 384-385; Musâhibzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, İstanbul 1946, s. 104; E. Ekrem Talu, "Surre Alayı", *Resimli Tarih Mecmuası*, III/29, İstanbul 1952, s. 1482.

MÜNİR ATALAR

AKKİRMAN

Ukrayna

Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Odesa eyaletinde bir şehir.

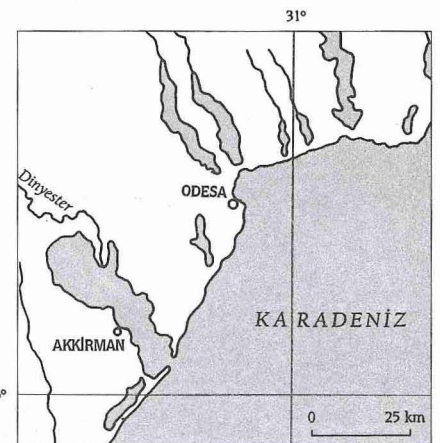
Dinyester nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerde, önü sonradan kapanarak kıyı gölü haline gelen bir körfezin sağ kenarında bulunmaktadır. Milâttan önce VI. yüzyılda kurulan ve ilk adı Tyras olan Akkırmman, Rusya'nın en eski şehirlerinden ve Avrupa'yı Asya'ya bağlayan önemli ticaret merkezlerinden biridir. Türkler'in verdiği Ak Kirman adı, Ortaçağ'da ve sonraları kullanılan Aspron Castron, Cetatea Alba ve Bel Gorod gibi "beyaz kale" anlamına gelmektedir. Mo-

ğollar da hâkimiyetleri döneminde şehre Ak Libo adını vermişlerdir. Ebû'l-Fidâ ise Türkler'in önceleri buraya Akça Kirman dediklerini belirtmektedir.

1241 yılında Moğollar'ın hâkimiyetine geçen Akkırmman, XIV. yüzyılda Cenevizler'in idaresine girdi; XV. yüzyılda ise Moldavya (Boğdan) Prensligi'nin bir parçasını oluşturdu. Osmanlılar tarafından ilk defa 1420'de denizden fethine çalışılan şehir, Fâtih Sultan Mehmed devrinde de iki defa kuşatıldı, fakat zaptedilemedi. Voyvoda III. Petru 1455'te Boğdan'da Osmanlı hâkimiyetini tanıyınca, Fâtih Sultan Mehmed Akkırmman tüccarlarına 5 Receb 860 (9 Haziran 1456) tarihli bir fermanla Edirne, Bursa ve İstanbul'a uğrayarak ticaret yapma izni verdi. Akkırmman II. Bayezid devrinde Boğdanlılar'dan alındı (4 Ağustos 1484); buranın fethi ile bütün Karadeniz sahilleri Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. Fetihden sonra Rumeli beylerbeyiliğine bağlı bir sancak haline getirilen Akkırmman, 1593 yılında yeni kurulan Özi eyaletine ilhak edildi ve limanının vergileri yeniden düzenlendi. Bu dönemde Akkırmman sancağında 914 *timar** bulunuyordu. Şehirde meşhur kalenin yanında II. Bayezid, Mengli Giray Han ve Yavuz Sultan Selim tarafından camiler, medreseler ve hamamlar yaptırıldı.

Şehzade Selim (Yavuz), babası II. Bayezid'e karşı yürüttüğü hareketin ikinci safhasında Akkırmman'ı üs olarak kullandı. Akkırmman Osmanlı hâkimiyeti döneminde Karadeniz ve kuzey ticareti için önemli bir liman olma özelliğini korudu. Burasının İstanbul, Edirne, Bursa, Trabzon, Kefe hatta Suriye ile ticarî bağlan-

Akkırmman

tısı vardı. XVII. yüzyılda Akkırman'ı ziyaret eden Evliya Çelebi (Mayıs 1658), burada kale, medrese, hamam ve camiler ile 1500 kadar ahşap ev bulunduğundan, Meyak Geçidi'nden, Meyak Baba Sultan'ın Dinyester nehri yakınındaki türbesi ile civarında medfun şehidlerden bahseder. 1638'de Kazak akınlarına hedef olan Akkırman 1770 ve 1789 yıllarında iki defa Ruslar tarafından kuşatılarak ele geçirildi ise de önce Küçük Kaynarca (1774), sonra da Yaş Antlaşması (1791) ile tekrar Osmanlı idaresine girdi.

30 Kasım 1806 tarihinde Rus Prensi Kantakuzino tarafından ele geçirilmesi üzerine Tatarlar Akkırman'ı terkettiler ve altı yıl sonra yapılan Bükreş Antlaşması (1812) ile şehir Ruslar'a bırakıldı. 1820 yıllarında tekrar şiddetlenen Osmanlı-Rus sürtüşmelerini sonuçlandırmak için yapılan antlaşma bu şehirde imzalandı. Ruslar adına M. S. Vorontsov ve A. I. Ripob, Osmanlılar adına da Hâdi Paşa ve Köse İbrâhim Paşa tarafından imzalanan Akkırman Antlaşması ile Sırbistan'ın muhtariyeti ve ayrıca Balkanlar'daki Rus nüfuzu kabul edildi (7 Ekim 1826). Rusya'da Çarlık yönetiminin devrilmesi (1917) üzerine muhtariyet kazanan şehir, 1918'de Romanya'nın işgaline uğradı ve bu durum İtilâf devletlerinin tasdiki ile II. Dünya Savaşı'nın başlarına kadar devam etti; 1940 yılında ise Sovyetler Birliği tarafından ilhak edildi. 1944'ten sonra adı Belgorod-Nestrovski olarak değiştirildi.

Bugün nüfusu 50.000 civarında olan Akkırman'da gıda endüstrisi, özellikle et ve balık konserveçiliği önemli bir yere sahiptir. Şehirde ayrıca tekstil ve mobilya fabrikaları da bulunmaktadır. Eğitim alanında pedagoji ve tıp müesseseleri çok gelişmiştir. Ukrayna Cumhuriyeti'ndeki en büyük kale Akkırman'dadır. 1438-1454 yılları arasında mimar Fedorok tarafından yapılan ve bugüne kadar

iyi korunan kalede yirmi altı burç, dört kapı ve bir kule vardır. Kaleyi çevreleyen surların uzunluğu ise 2 km. kadardır. Kale XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlılar tarafından tamir ettirilmiştir.

Ünlü Türk âlimi Akkirmânî Mehmed Efendi bu şehirden yetişmiştir (bk. AKKIRMÂNÎ).

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. E 10, 416, 5880, 6237, 10416; Âşıkpaşazâde, *Târih*, s. 222-223; Feridun Bey, *Münşeât*, İstanbul 1274-75, I, 312, 319; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 108-114; VII, 501-502; Silâhdar, *Târih*, II, 127, 185; Ayn-i Ali Efendi, *Kavânir-i Âl-i Osmân*, s. 19; Ahmed Rifat Yağlıkzâde, *Lügat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1299-1300, I, 234; Cevdet, *Târih*, IV, 332; *Kâmûsü'l-lâm*, I, 269; *Osmanlı Müellifleri*, IV, 245-246; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 181-185, 244, 344; III/1, s. 172, 175; IV/1, s. 389, 424, 585, 587; Reinaud, *Géographie d'Aboulféda*, II/1, s. 317; N. Beldiceanu, "La Conquête des cités marchandes de Kilie et de Cetatea Albă par Bâyezid II", *SOF*, XXIII (1964), s. 36-90; a.m.f., "Kilia et Cetatea Albă a travers les documents Ottomani", *REI*, XXXVI/2 (1968), s. 215-262; Besim Darkot, "Akkerman", *İA*, I, 251; *GSE*, III, 135, 182; A. Decei, "Ak Kirmân", *EI²* (İng.), I, 310-311.

MUSTAFA L. BİLGE

AKKIRMÂNÎ

(ö. 1174/1760)

Osmanlı âlimi.

Kefevî Hacı Hamîd Mustafa'nın oğludur. Asıl adı Mehmed olup hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 1753'te İzmir, 1758'de Mısır kadısı oldu. Sarây-ı Hümayun hocalığında bulundu. 1759 yılında Mekke kadılığına tayin edildi ve 1174 yılı Muharrem (Ağustos 1760) ayında orada vefat etti. Özellikle aklî ilimlerde derin bilgi sahibi olan Akkirmânî'nin kelâm, felsefe, hadis, fıkıh, tefsir ve dil konularında bazıları basılmış birçok eseri vardır.

Eserleri. 1. *İklilü't-terâcim*. Ebherî'nin *Hidâyetü'l-îhikme* adlı felsefî eserine

Kadı Mîr Hüseyin'in *Şerhu'l-Hidâyeti'l-eşîriyye* adıyla yaptığı şerhin bazı ilâvelerle Türkçe'ye tercümesidir (İstanbul 1266, 1316, 1319). 2. *Şerhu'l-Hüseyiniyye*. Münazara âdabıyla ilgili bir eserdir (İstanbul 1281, 1316). 3. *Risâle-i Akâid* (İstanbul 1240). 4. Yine akaide dair *Hâşîye 'alâ Hâşiyeti 'İşâmiddîn* (İstanbul 1274, 184 s.). 5. *Şerhu'l-Hadîşü'l-erba'in*. Birgivi'nin eserine yaptığı şerhtir (İstanbul 1289, 1320, 1323). 6. *Ef'âlü'l-ibâd ve'l-irâdetü'l-cüz'îyye*. Eserin, farklı isimlerle çeşitli baskıları yapılmıştır (İstanbul 1264, 1283, 1289). 7. *Hâşîye 'alâ Hâşiyeti'l-Lâri* (İstanbul 1265). 8. *Burhânü'l-müttakîn Terceme-i Hadîs-i Erba'in* (I-II, İstanbul 1298). 9. *Risâle-i Besmele* (İstanbul 1298). 10. *Risâle-i Teavvüz* (İstanbul 1298). 11. *Şerhu'l-Emsile* (İstanbul 1252). 12. *Şerhu'l-Binâ* (İstanbul 1257). Süleymaniye Kütüphanesi'nde yazmaları bulunan diğer başlıca eserleri de şunlardır: *İkdü'l-kalâ'id 'alâ Şerhi'l-Akâ'id*; *Şemâil-i Şerif*; *Hâşiyetü'l-Beyzâvî*; *Hâşiyetü'l-Buhârî*; *Fetâvâ-yı Akkirmânî*; *Muhtasarı Muğni'l-lebib*; *Şerhu Atvâkı'z-zeheb*; *Risâle fi beyânü'l-fırâkı'd-dâlle*. Ayrıca Seyyid Şerif'in *Şerhu Muhtasarı'l-Müntehâ'ya* hâşiyesi ile Teftâzânî'nin *Şerhu'l-'Akâ'id*'ine Hayâlî'nin yaptığı hâşîye üzerine hâşiyeleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, IV, 245; *Osmanlı Müellifleri*, I, 214; *İzâhu'l-meknûn*, I, 354; II, 109-110; *Hediyetü'l-'ârifin*, II, 332; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 512; II, 18, 654, 660; Özge, *Katalog*, II, 674, 787; IV, 1469; *TÜYATOK*, I, 64; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elifin*, XII, 27-28.

SÂKIB YILDIZ

AKKOYUNLULAR

XV. yüzyılda Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak'ta hüküm süren Türkmen hânedanı (1340-1514).

Oğuzlar'ın Bayındır boyuna mensup olduklarından kendilerine Türk kaynaklarında Bayındır Han Oğlanları, İran kaynaklarında Bayındırıyye adları da verilir. Çeşitli oymaklardan meydana gelmişlerdir. Muhtemelen, Moğol istilâsı üzerine Anadolu'ya gelen Türkmenler'den olup Diyarbakir'in Ergani yöresine yerleştiler ve Artuklular'a bağlandılar. Tarih sahnesine çıkışları, 1340'ta Tur Ali Bey idaresinde Trabzon Rum İmparatorluğu'na yaptıkları akınlarla başlar. Tur Ali Bey Erzincan ve Bayburt hâkimleri ile birlikte 1348'de Trabzon'u kuşattı-

Akkoyunlu
Celâleddin Ali
devrinde
(1434-1438)
basılmış
gümüş
bir sikke
(İstanbul
Arkeoloji
Müzesi,
Teşhir,
nr. 2408)